

TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDAKİ ETKİNLİKLERİN ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN OKUDUĞUNU ANLAMA BECERİSİNİN İNCELENMESİ (*)

(Araştırma Makalesi)

Ezra ÖZENÇ (**) - Cahit EPÇAÇAN (***)

Öz

Bu çalışmanın amacı ortaokul 5-8. sınıflarda okutulan Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin değerlendirme bölümünde yer alan okuduğunu anlama sorularının, Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan kazanımlarla ve hedef kitlenin özellikleriyle uyumlu olup olmadığını incelemektir. Araştırma da nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yapılarak betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Çalışmada Türkçe ders kitaplarındaki etkinliklerde yer alan 1928 soru incelenmiş, incelenen soruların 964 tanesi okuduğunu anlama sorusu olarak değerlendirilmeye alınmıştır. Türkçe Öğretim Programı'ndaki okuma kazanımlarının bilişsel basamakları tespit edilmiş, kazanımların bilişsel düzeyi belirlendikten sonra kazanımlara uygun hazırlanan sorular dört sınıf düzeyinde okuma öncesi, okuma sırası ve okuma sonrası etkinlikler şeklinde değerlendirilmiştir. Son olarak Türkçe ders kitabında bulunan okuduğunu anlama soruları, sınıf ve yaş düzeylerine uygunluğu açısından değerlendirilmiş, Chall'ın gelişim basamaklarına göre yorumlanmıştır. Araştırmanın sonucunda ortaokul 5-8. sınıf düzeyinde en fazla kavrama ve hatırlama basamaklarında sorular sorulduğu görülmüştür. Soruların Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki kazanımların hedeflediği bilişsel beceri seviyelerine uygun olarak hazırlandığı sonucuna ulaşılmıştır. Sınıf ve yaş düzeyi arttıkça soruların temsil ettiği bilişsel beceri seviyelerinde azalma olduğu görülmüş, ayrıca sorular hazırlanırken öğrencilerin sınıf ve yaş düzeylerinin dikkate alınmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkçe öğretimi, Ders kitabı, Etkinlik, Okuma, Okuduğunu anlama.

*) Bu makale "Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki etkinliklerin öğrencilerin okuduğunu anlama becerisini geliştirmeye etkisi" adlı tezden üretilmiştir.

**) Öğretmen, MEB, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitim Anabilim Dalı, (e-posta: ezra8260@hotmail.com)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1283-5614>

***) Prof. Dr., Siirt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitim Anabilim Dalı, (e-posta: epcacan@hotmail.com)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8090-4442>

Investigation of Secondary School Students' Reading Comprehension Skills of Activities in Turkish Textbooks

Abstract

The aim of this study is to examine whether the reading comprehension questions in the evaluation section of the texts in the Turkish textbooks taught in secondary school 5-8th grades are compatible with the achievements in the Turkish Lesson Curriculum and the characteristics of the target audience. The descriptive analysis technique and a document analysis, which is one of the qualitative research methods, were used. In the study, 1928 questions included in the activities in Turkish textbooks were analysed, and 964 of these questions were taken into consideration as reading comprehension questions. After cognitive stages of acquisitions of reading in the Turkish Teaching Program and the cognitive level of such acquisitions were determined, the questions prepared based on acquisitions were evaluated as pre-reading, during-reading, and post-reading activities at four grade levels. Finally, the reading comprehension questions in the Turkish textbooks were analysed in terms of their suitability to class and age levels and interpreted according to Chall's stages of development. As a result of the study, it was observed that questions were asked mostly at the stages of comprehension and recall at the 5th-8th grades of secondary schools. It was concluded that the questions were prepared in accordance with the cognitive skill levels targeted by the acquisitions in the Turkish Teaching Program. And, it was also observed that as class and age levels increased, cognitive skill levels represented by questions decreased, and class and age levels were not taken into consideration while preparing questions.

Keywords: *Turkish language teaching, Textbook, Activity, Reading, Reading comprehension.*

1. Giriş

Dil, insanlara özgü bir olgudur. Dilin doğuşu konusu değişik bilim dallarında (antropoloji, biyoloji, tarih, din, felsefe...) araştırılmıştır. Ama kesin bir bilgi elde edilememiştir. İnsanlar dil kabiliyetiyle dünyaya geldikleri için dili kolay öğrenirler. İnsanoğlu, kendini ifade ederken çevresini algılamada ve anlamada ona yardımcı olan dili anlamaya ve keşfetmeye çalışmıştır.

Dil becerileri; dinleme, konuşma, okuma ve yazma gibi dört temel ana etkinliğe dayanmaktadır. Dil öğrenimi; ses-harf arasındaki ilişkinin kolay, kurallı ve sistemli olması, zihinde yapılandırılması ve bireyin aktif çabası olarak değerlendirilir. Dil öğretimi ise bireyin ön bilgileri ile yeni bilgileri arasında zihinsel bir bağ kurarak, gerçek yaşamla ilişkilendirerek, sosyal etkileşimlerle gerçekleşir (Güneş, 2017).

Ana dili öğretimi okullarımızda Türkçe dersi kapsamında öğretilmektedir. Türkçe öğretiminin temelleri ilköğretimdeki Türkçe dersleri ile başlamaktadır. İlköğretim, bireylerin hayatta önlerine çıkabilecek sorunları çözebilmede, toplumun kültürüne uyum

göstermede, toplum kurallarına uyma bilincinde, yetişkin olarak üstleneceği sorumluluklara hazırlanmada ve bir sonraki eğitim-öğretim basamakları için temel kazanımları oluşturmada önemlidir (Yaşar, Sözer ve Gültekin, 2000).

Türkçe öğretimi gerçekleştirilirken bazı temel ilkeler vardır. Bunları Sever, Kaya ve Aslan (2006) şöyle özetlemiştir:

- Dil becerileri etkinlikleri bütünlük içinde olmalı ve somut etkinliklerle uygulanarak öğretilmelidir.
- Türkçe öğretimi, derslerin dışında da devam etmelidir. Öğrencilere okuma alışkanlığı kazandırmak için öğrenciler seviyelerine uygun kitapları ve metinleri okumaya ve okuduklarını paylaşmaya teşvik edilmelidir.
- Türkçe öğretiminde modern öğrenme ve öğretme yaklaşımlarından yararlanılmalıdır.
- Öğrenciler arasındaki bireysel farklılıklara dikkat edilmelidir.
- Metinlerin öğrencilere duyma ve düşünme sorumluluğu verecek özellikte olmasına dikkat edilmelidir.

Dil becerilerinin geliştirilmesi, bireylerin etkili eğitim-öğretimi ile mümkündür. Bireylerin dil becerilerini geliştirmek için “Türkçe Dersi Öğretim Programı” dikkate alınmalıdır. Öğretim programları, eğitim süreci, öğretmen ve öğrenci ile birlikte üç boyut içindedir (Gözütok, Akgün ve Karacaoğlu, 2005).

Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda amaçlar şöyledir (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018):

- Dinleme/izleme, konuşma, yazma ve okuma ile ilgili dil ve zihinsel becerileri kazanabilmek.
- Türkçeyi; kurallarına uygun, bilinçli, doğru ve etkili kullanabilmek.
- Okudukları, dinledikleri metinlerden hareketle söz varlıklarını zenginleştirerek duygu, düşünce ve hayal dünyalarını geliştirebilmek.
- Bir konuda duygularını, düşüncelerini(sözlü/yazılı) etkili ve açık bir şekilde dile getirebilmek.
- Bilgileri araştırmak, keşfetmek, yorumlayabilmek.
- Bilgiye erişebilme, bilgiyi düzenleyebilme, sorgulayabilme, kullanabilme ve üretebilme kazanımlarını geliştirebilmek.
- Okuduklarını eleştirel yönle değerlendirebilmek ve sorgulayabilmek.
- Kültürel, tarihi, ahlaki, millî, manevi değerlere önem verebilmek; millî duygu ve düşüncelerini güçlendirebilmektir.

Türkçe Dersi Öğretim Programı’nın amaçlarından biri de, ilkokulu tamamlayan öğrencilerin gelişim düzeyine ve kendi bireyselliğine uygun günlük hayatta ihtiyaç duyacağı temel düzeyde sözel, sayısal ve bilimsel akıl yürütme ile sosyal becerileri ve estetik

duyarlılığı kazanmış bireyler olmalarını sağlamaktır. Bu amaç doğrultusunda ilköğretimi bitiren bireylerin okuduklarını ve dinlediklerini anlayabilmeleri, anlatabilmeleri (sözlü/yazılı) beklenir. Bu nedenle programın içeriği büyük önem taşır.

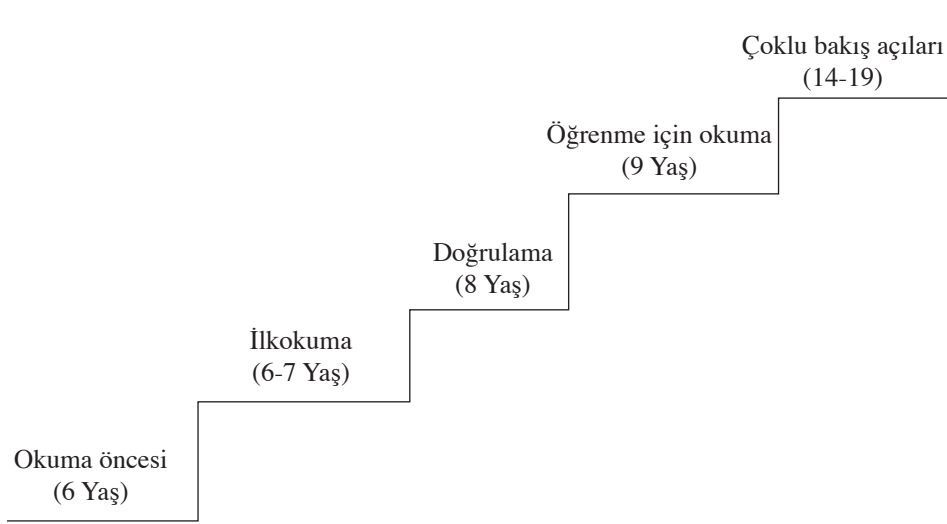
Türkçe dersinde Türkçeyi öğretmek, birbiriyle bağlantılı olan dinleme, konuşma, yazma ve okuma etkinlikleriyle gerçekleşir. Bireyler bilgilerin çoğunu okuma ya da dinleme ile algılar, algıladıklarını başkalarına konuşma veya yazma yolu ile aktarır. Konuşma ve dinleme öğrenme alanları sözel iken okuma ve yazma öğrenme alanları yazılıdır.

Graben ve Staller (2002) okumayı, metinlerden anlam çıkarma ve yorumlama becerisi olarak belirterek okumanın amaçlarını yedi başlıkta ele almıştır:

- Okuma temel bilgileri öğrenmek için yapılmalı
- Okuma metinleri çabuk, gelişigüzel olarak gözden geçirilerek yapılmalı
- Okuma bilgileri birleştirerek ve tamamlamak için yapılmalı
- Okuma metinden bir şeyler öğrenmek için yapılmalı
- Okuma, yazma ihtiyacını karşılamak için yapılmalı
- Okuma, metni eleştirmek ve değerlendirebilmek için yapılmalı
- Okuma, anlayabilmek için yapılmalı

Okumak zihinsel bir süreçtir. Anlama olmadan okumanın bir önemi kalmamaktadır. Okumanın amacı anlamadır. Anlama metinde veya konuşmada bize verilen mesajları algılamaktır diyebiliriz. Okumanın ve dinlemenin temelinde anlama yatmaktadır. Bu nedenle okumayı, anlama etkinlikleriyle tamamlamak gerekir. Okuduğunu anlamada metin türü, içeriğin düzenleniş şekli, dili, cümle yapısı, yazarın anlatımı okuduğunu anlamayı etkilemektedir (Gunning, 2003; Fountas ve Pinnell, 2006). Farklı tür metinler okumak, çocukların okudukları metinleri yorumlama ve eleştirme becerilerini geliştirmesine katkı sağlayabilmektedir.

Okuduğunu anlama etkinlikleri yaş ve sınıf düzeyine göre de değişim göstermektedir. Chall çocukların okuduğunu anlama gelişimlerini basamaklandırmıştır. Chall'ın kuramına göre "*her basamak daha önceki basamakta geliştirilen becerinin üzerine kurulmaktadır. Buna göre, herhangi bir basamakta becerinin edinilmemesi diğer basamaklardaki becerilerin gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir*" (Özdemir,2011). Chall'ın kuramı okuduğunu anlamayı beş aşamada ele almaktadır.

Şekil 2.3. Chall'ın okuduğunu anlama gelişim basamakları.

Chall okuma öncesi dönemde çocukların dile ve seslere aşına olduğu kelimeler arasındaki ses benzerliklerinin farkına vardığını, aşına olduğu hikâyeleri tamamladığını ve aşına olduğu kelimelerin yazılışlarını tanımaya başladığını belirtmiştir. İlk okuma (çözümleme) basamağında; bireyler ses ve harfler arasındaki ilişkiyi kavrar. Bireyler ses-sembol uyumunu kavrayarak çözümleme becerilerini geliştirir. Doğrulama (akıcılık) basamağında; diğer basamaklarda öğrenilen beceriler geliştirilir. Bireyler kelime tanıma ve çözümlemede hız kazanır. Çocuklar hikâyeleri okumaya başlar. Okuduğu metinden anlamlar çıkarır. Anlam çıkarmada sıkıntı varsa okuduğunu anlama becerisinde azalmaya neden olmaktadır.

Öğrenmek için okuma basamağında okuma güdülenmesi değişir. Bilgi edinmek için okumalar yapar. Bu basamakta bireyler daha karmaşık metinlerle çalışabilirler. Çoklu bakış açıları basamağında; okuduğunu çözümlemeye, farklı bakış açılarını görmeye ve okuduklarını eleştirmeye başlar. Kişisel fikirlerini oluşturmak için metinlerde sunulan çoklu bakış açılarını sentezleyebilir. Bireyler konuyu farklı bakış açılarından görebilir ve eleştirel olarak değerlendirebilir. Bu basamakları başarıyla tamamlayan bireyler daha sonraki (19+) dönemlerde yaratma ve yargılama basamağına ulaşır (Chall,1991).

1.1. Etkinlik Temelli Öğretim

Etkinlik temelli öğretim, bireylerin sorunlar karşısında kendisine has düşünmeyi öğreten, pratik çözümler buldurmaya çalışan, gelişme çağındaki bireylere öğrenmek için öz güven veren önemli bir yöntemdir (Hee,2005). Etkinlik temelli öğretim sadece sınıf

içi ve dışı etkinlikleri değil yeri geldikçe ev, bahçe, arkadaşlar arasında oyunu da kapsamaktadır.

Öğrencilere etkinlik sırasında öğrenilen kavramları ifade edecekleri ortamlar verilmelidir. Bu, öğrencilerin etkinlik sonrasında üst düzey zihinsel becerileri, etkinlik ile kavramsallaştırmalarını sağlayacaktır. Etkinlikler uygulanırken öğrencilerin; içeriği konuşması, açıklaması, sorgulaması ve tartışması özendirilmelidir (Bingölbali ve Özantar, 2009).

Şema Teorisi okuma etkinliklerinin, metni okumadan önce yapılan okuma öncesi etkinliklerinin öneminden bahseder (Razı, 2007). Karakaş (2002)'a göre okuma etkinlikleri okuyanların hata yapmalarını engeller ve okuyucunun metni yorumlamasını sağlar. Ur (1996)'a göre okuma etkinlikleri, "okuma öncesi etkinlikler, okuma sırasındaki etkinlikler ve okuma sonrası etkinlikler" olarak üç başlıkta ele alınmıştır.

Okuma öncesi ön sorgulama diye bilinen konuyla ilgili genel bir soru sorma Ur (1996)'a göre okuma öncesi etkinliktir. Buradaki amaç bireyin metin hakkında genel bir hükme sahip olmasıdır. Carell (1988) ön bilgileri etkinleştirmek için şu etkinliklerin yapılmasını belirtiyor: Dil deneyim yaklaşımı, dil etkinlikleri ile kavram geliştirme, yönlendirilmiş okuma düşünme etkinliği, deneyim metin ilişkisi, ön okuma planı ve araştır, soru sor, oku, ezbere anlat, eleştir.

Okuma sırasındaki etkinlikler okuyucuları okuma esnasında karşılaşılan sorunları çözmeye yardımcı olabilir. Hyland (1990)'a göre araştırma etkinlikleri aracılığıyla metnin içeriğini ve düzenini tahmin edebilir. Bunu bibliyografik, grafik ve baskıyla ilgili bilgilerden elde edebilir. Okuma sırası etkinlikleri olarak tarama ve gözden geçirme sık kullanılır (Hyland, 1990; Nunan, 1999 ve Brown, 2001).

Okuma öncesi etkinlikler, okuyucunun ön bilgilerini aktifleştirmek; okuma sırasındaki etkinlikler ise metinden çıkarımlarda bulunmak ve okuma sırasındaki etkinlikler de anlama becerisine yönelik etkinliklerdir. Okuma sonrası etkinliklerde dil bilgisi, kelime bilgisi gibi konulara da dikkat etmek gerekir. Okuma sonrası etkinliklerde okuyanların anlamadıkları ya da zorlandıkları yerin tespit edilmesi veya yanlış anlaşılan yerlerin düzeltilmesine çalışılır (Razı, 2007). Okuma sonrası etkinlikler olarak özet çıkarma, soru-cevap, tartışma, ezbere anlatma gibi etkinlikler kullanılmaktadır.

2. Yöntem

2.1. Problem Cümlesi

Bu çalışmanın amacı ortaokul 5-8. sınıflarda okutulan Türkçe ders kitaplarındaki okuma metinlerini analiz etmek amacıyla hazırlanan okuduğunu anlama sorularının, Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan kazanımlarla ve hedef kitlenin özellikleriyle uyumlu olup olmadığını incelemektir.

2.2. Alt Problemler

Çalışmanın amacı doğrultusunda şu sorulara yanıtlar aranmıştır:

- Metinler Türkçe Öğretim Programı'ndaki kazanımlarla ne kadar uyumludur?
- Türkçe ders kitabında yer alan metinlerdeki etkinliklerin, okuma becerisini geliştirmeye katkısı var mıdır?
- Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin değerlendirme soruları ve etkinlikleri öğrencilerin yaş ve sınıf düzeyleriyle uyumu nedir?

2.3. Araştırmanın Önemi

Okuma ve anlama becerisinin temelleri ilkokul birinci sınıfta atılmaya başlanır ve ilerleyen yıllar içinde öğrencilerin bu becerileri geliştirilerek akademik hayatlarında başarılarını etkileyen önemli bir unsur haline dönüşür. Okuduğunu anlama becerisinde sıkıntı varsa ve çözümlenmediyse üst sınıflara geçildikçe öğrenciyi akademik olarak olumsuz etkilemektedir. Çünkü sınıf düzeyi artıkça metinler çeşitlenmekte ve metinlerin düzeyleri zorlaşmaktadır. Öğrencilerin anlama becerilerini geliştirme çalışmaları alt sınıflarda çözüldükten sonra öğrencinin üst sınıflara geçmesi sağlanmalıdır.

Okuduğunu anlama becerileri, okuma stratejileri ve etkinlikleriyle öğrencilere kavratılmaya çalışılmaktadır. Bu konuda öğretmenlere ve öğrencilere Türkçe Dersi Öğretim Programı rehberlik yapmaktadır. Ders kitapları ise okuduğunu anlama kazanımlarını edinebilmek için önemli eğitim öğretim araçlarından. Ulaşımı kolay ve öğretmenlerin birincil kaynağı olan ders kitaplarının okuma anlama becerilerine ne oranda ve boyutta katkı sağladığı tespit edilmeye çalışılacaktır.

Türkçe derslerinde metinler; etkinlik öncesi, etkinlik sırası ve etkinlik sonrası yöntem ile işlenerek, okuduğunu anlamaya bu etkinliklerin katkıları belirlenerek metin işleme süreçleri yenilenebilir. Bu çalışmada Türkçe öğretmenlerine okuduğunu anlama etkinliklerinin öğreticiliği konusunda yol gösterici olması beklenmektedir.

Bu araştırma ortaokullarda okutulan Türkçe ders kitaplarındaki okuma metinlerinin okuduğunu anlama becerisini ne kadar desteklediğini göstererek yeni hazırlanacak olan ders kitapları için Kitap İnceleme Komisyonu'na yardımcı olabilir.

Ders kitaplarına ve okuduğunu anlama becerisine yönelik pek çok araştırma yapılmıştır. Yalnız ilköğretimde kullanılan Türkçe ders kitaplarında metinlerin okuduğunu anlama becerisine katkısı hakkında çok fazla çalışma yoktur. Bu çalışma ile sonraki araştırma ve çalışmalara katkı sağlamak ve etkinliklerin okuduğunu anlamaya katkısına dikkat çekmek istenmiştir.

2.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma, 2019-2020 Eğitim- Öğretim yılında Millî Eğitim Bakanlığınca 5-8. sınıf ortaokullar için uygun görülen Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin okuduğunu anlama sorularıyla sınırlıdır.

2.5. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmanın amacı ortaokul 5-8. sınıflarda okutulan Türkçe ders kitaplarındaki okuma metinlerini analiz etmek amacıyla hazırlanan okuduğunu anlama sorularının, Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan kazanımlarla ve hedef kitlenin özellikleriyle uyumlu olup olmadığını araştıran nitel bir araştırmadır. Çalışma da nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme yöntemiyle incelenmiştir. İncelenen kitaplar Ek 1'de belirtilmiştir.

2.6. Veri Toplama Araçları

Çalışmada Millî Eğitim Bakanlığı'nın ve özel yayınevlerinin 2019-2020 eğitim-öğretim yılı ortaokul ve imam hatip ortaokulları için hazırlamış olduğu Türkçe ders kitapları kullanılmıştır. Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan kazanımlardan yola çıkılarak ders kitaplarındaki etkinlik sorularının öğrencinin; hatırlama, kavrama, uygulama, değerlendirme ve sentez yapabilme bilişsel becerilerinden hangilerini daha çok desteklediği belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırmada Karakaş (2002)'in okuma öncesi, okuma sırası ve okuma sonrası etkinliklerinden faydalanılarak kazanımlar değerlendirilmiştir. Kazanımlar doğrultusunda okuduğunu anlama sorularında okuma öncesi, okuma sırası ve okuma sonrası bakılacak etkinlikler şunlardır:

- Okuma öncesi etkinlikler; ön izleme, tahmin etme ve anahtar kelime bulma.
- Okuma sırasındaki etkinlikler; karşılıklı öğretme, anlam çıkarma, tekrar okuma, tarama, gözden geçirme, açıklama.
- Okuma sonrası etkinlikler; özet çıkarma, soru-cevap, sonuç çıkarma, sesli düşünme ve tartışma.

Türkçe ders kitaplarında yer alan okuduğunu anlama sorularının öğrencilerin yaş ve sınıf düzeylerine uygun hazırlanıp hazırlanmadığı kazanımlar doğrultusunda incelenmiştir. Kazanımlar doğrultusunda hazırlanan soruların bilişsel düzeyleri belirlenip, bu soruların sınıf ve yaş düzeylerine uygunluğu Chall'ın okuma öncesi, ilk okuma, doğrulama, öğrenme için okuma ve çoklu bakış açıları olan gelişim basamakları doğrultusunda yorumlanmıştır.

2.7. Verilerin Analizi

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analiz tekniği kullanılmış-

tır. Çalışmada öncelikle Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki okuma kazanımları incelenmiştir. Çalışma okuduğunu anlama üzerine olduğu için Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki okuma kazanımlarının alt kazanımı olan anlama kazanımları esas alınarak ders kitaplarında yer alan sorular incelenmiştir. Okumanın anlama kazanımları 29 tane olarak tespit edilmiştir. Bu kazanımlar hatırlama, kavrama, uygulama, analiz, değerlendirme ve sentez bilişsel düzeyleri doğrultusunda incelenmiştir. Kazanımların bilişsel düzeyleri belirlendikten sonra kazanımlara uygun hazırlanan sorular dört sınıf düzeyinde okuma öncesi, okuma sırası ve okuma sonrası etkinlikler şeklinde değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin etkinliklerinde bulunan dinleme, konuşma, okuma ve yazma kazanımlarına ait toplam 1928 soru incelenmiş 964 tanesi okuduğunu anlama sorusu olarak değerlendirilmeye alınmıştır. Türkçe ders kitaplarında yer alan okuduğunu anlama sorularının sınıf ve yaş düzeylerine uygun olup olmadığının belirlenmesi bilişsel beceri düzeylerine göre incelenerek yapılmıştır. Elde edilen verilerin yorumlanması ise Chall'ın okuma öncesi, ilk okuma, doğrulama, öğrenme için okuma ve çoklu bakış açılarıolan gelişim basamaklarına ve bu konuda yapılan araştırmalar taranarak edinilen bilgilere göre yapılmıştır.

Araştırmanın Etiği

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın yazım aşamasında etik kurallara ve alıntı kurallarına hassasiyetle uyulmuştur.

3. Bulgular

Bu bölümde; toplanan verilerin analizlerinden yola çıkılarak aşağıdaki bulgulara ulaşılmış ve elde edilen bulguların yorumlanması yapılmıştır.

3.1. Okuduğunu Anlama Sorularının Türkçe Dersi Öğretim Programı Kazanımlarına Uygunluğuna Dair Bulgular

Çalışmanın amacı doğrultusunda ilk olarak Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki okuma alanında yer alan "anlama" alt alanına ilişkin kazanımlar sınıflara göre incelenmiştir. Ortaokullara ait 5-8. sınıflarda anlama alt alanına ilişkin toplam 29 kazanım bulunmaktadır. Bu kazanımlar doğrultusunda Türkçe ders kitapları sınıf bazında farklılık gösteren ve ortak olan kazanımların bilişsel düzeylerinin ve kazanım sayısının tespiti gerçekleştirilerek incelenmiş Tablo1 ve Tablo 2 ile gösterilmiştir.

Tablodaki kullanılan kav.= Kavrama, hatır.= Hatırlama, uygu.= Uygulama, değer.= Değerlendirme, analiz e.= Analiz etme anlamında kullanılmıştır.

Tablo 1. 5-6.Sınıf Okuduğunu Anlama Kazanımlarının Etkinliklerdeki Toplam Kazanım Sayısı ve Frekans Aralığı

5-6.Sınıf Okuduğunu Anlama Kazanımları	Bilişsel Alan Bas.	Kazanım Sayısı		Frekans %	
		5.snf.	6.snf.	5.snf.	6.snf.
1. Metin türlerini ayırt eder.	Kav.	9	13	3,46	4,86
2. Okuduklarını özetler.	Kav.	7	1	2,69	0,37
3. Metnin ana fikrini/ana duygusunu belirler.	Kav.	11	18	4,23	6,74
4. Metinde ele alınan sorunlara farklı çözümler üretir.	Sentez	7	4	2,69	1,49
5. Metindeki hikâye unsurlarını belirler.	Kav.	6	2	2,30	0,74
6. Metni yorumlar.	Kav.	9	24	3,46	8,98
7. Metinle ilgili sorular sorar.	Kav.	9	5	3,46	1,87
8. Metinle ilgili sorulara cevap verir.	Hatır.	106	127	40,76	47,56
9. Metnin konusunu belirler.	Kav.	10	14	3,84	5,24
10. Görsellerden ve başlıktan hareketle okuyacağı metnin konusunu tahmin eder.	Kav.	5	7	1,92	2,62
11. Görsellerle ilgili soruları cevaplar.	Kav.	12	2	4,61	0,74
12. Metinde önemli noktaların vurgulanış biçimlerini kavrar.	Kav.	3	2	1,15	0,74
13. Okuduğu metnin içeriğine uygun başlık/başlıklar belirler.	Kav.	5	10	1,92	3,74
14. Medya metinlerini değerlendirir.	Değer.	6	3	2,30	1,12
15. Metni oluşturan unsurlar arasındaki geçiş ve bağlantı ifadelerinin anlama olan katkısını değerlendirir.	Değer.	4	-	1,53	-
16. Metinler arasında karşılaştırma yapar	Kav.	3	13	1,15	4,86
17. Bilgi kaynaklarını etkili şekilde kullanır.	Uygu.	3	1	1,15	0,37
18. Bilgi kaynaklarının güvenilirliğini sorgular.	Kav.	9	3	3,46	1,12
19. Metindeki gerçek ve kurgusal unsurları ayırt eder.	Kav.	2	3	0,76	1,12
20. Okudukları ile ilgili çıkarımlarda bulunur.	Analiz etme	19	2	7,30	0,74
21. Metindeki söz sanatlarını tespit eder.	Kav.	3	7	1,15	2,62
22. Okuduğu metindeki gerçek, mecaz ve terim anlamlı sözcükleri ayırt eder.	Kav.	9	-	3,46	-
23. Grafik, tablo ve çizelgeyle sunulan bilgilere ilişkin soruları cevaplar.	Kav.	3	1	1,15	0,37
24. Şiirin şekil özelliklerini açıklar.	Kav.	-	5	-	1,87
Toplam		267	260	100	100

Tablo 2. 7-8.Sınıf Okuduğunu Anlama Kazanımlarının Etkinliklerdeki Toplam Kazanım Sayısı ve Frekans Aralığı

7-8.Sınıf Okuduğunu Anlama Kazanımları	Bilişsel Alan Bas.	Kazanım Sayısı		Frekans %	
		7.snf.	8.snf.	7.snf.	8.snf.
1. Görselden ve başlıktan hareketle okuyacağı metnin konusunu tahmin eder.	Kav.	4	3	1,71	1,47
2. Okuduklarını özetler.	Kav.	1	4	0,42	1,96
3. Metnin konusunu belirler.	Kav.	6	12	2,24	5,88
4. Metnin ana fikrini/ana duygusunu belirler.	Kav.	11	13	4,72	6,37
5. Metindeki yardımcı fikirleri belirler.	Kav.	4	3	1,71	1,47
6. Metinle ilgili soruları cevaplar.	Hatır.	96	97	41,20	47,54
7. Metinle ilgili sorular sorar.	Kav.	2	6	0,85	2,94
8. Okuduğu metinlerdeki hikâye unsurlarını belirler.	Kav.	5	4	2,14	1,96
9. Metnin içeriğini yorumlar.	Kav.	31	15	13,30	7,35
10. Metnin içeriğine uygun başlık/başlıklar belirler.	Kav.	3	1	1,28	0,49
11. Metinde ele alınan sorunlara farklı çözümler üretir.	Sentez	-	2	-	0,98
12. Metinler arasında karşılaştırma yapar.	Kav.	5	13	2,14	6,37
13. Metindeki gerçek ve kurgusal unsurları ayırt eder.	Kav.	-	4	-	1,96
14. Metinde önemli noktaların vurgulanış biçimlerini kavrar.	Kav.	2	2	0,85	0,98
15. Okuduklarında kullanılan düşünceyi geliştirme yollarını belirler.	Kav.	-	3	-	1,47
16. Metin türlerini ayırt eder.	Kav.	5	9	2,14	4,41
17. Görsellerle ilgili soruları cevaplar.	Kav.	8	1	3,43	0,49
18. Medya metinlerini analiz eder.	Analiz e.	3	2	1,28	0,98
19. Bilgi kaynaklarını etkili bir şekilde kullanır.	Uygu.	1	2	0,42	0,98
20. Bilgi kaynaklarının güvenilirliğini sorgular.	Kav.	1	2	0,42	0,98
21. Grafik, tablo ve çizelgeyle sunulan bilgileri yorumlar.	Kav.	1	4	0,42	1,96
22. Metinlerin yazılı hâli ile medya sunumlarını karşılaştırır.	Kav.	-	-	-	-
23. Metindeki iş ve işlem basamaklarını kavrar.	Kav.	2	3	0,85	1,47
24. Metindeki anlatım biçimlerini belirler	Kav.	2	-	0,85	-
25. Metinde kullanılan düşünceyi geliştirme yollarını belirler.	Kav.	8	-	3,43	-
26. Okudukları ile ilgili çıkarımlarda bulunur	Analiz e.	33	-	14,16	-
Toplam		233	204	100	100

Tablodaki kazanımlara göre Türkçe ders kitaplarındaki bütün etkinlikler incelenerek okuduğunu anlama etkinlikleri tespit edilmiştir. Kazanımlara göre anlama etkinlikleri incelenmiştir. Her kazanımın Türkçe ders kitaplarında ne kadar tekrarlandığı tespit edilmiş ve tabloda verilmiştir. Tabloda her kazanımın hangi bilişsel beceri alanında olduğu yanlarında verilmiştir. Son olarak kazanımların sınıf bazında frekansı verilmiştir.

5-8. sınıf Türkçe ders kitaplarında 8 tema bulunmaktadır. 8 temanın her bir temasında 4 metin vardır, 4 metnin bir tanesi şiir türünde seçilmiştir. 5-8.sınıf Türkçe ders kitaplarında toplam 1928 soru incelenmiş, bu soruların toplam 964 tanesi okuduğunu anlama sorusu olduğu anlaşılmıştır.

5.sınıf için Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda toplam 23 kazanım belirlenmiştir. Bilişsel beceri düzeylerine bakıldığında okuduğunu anlama kazanımlarının kavrama düzeyinde ağırlıkta olduğu görülmektedir. Türkçe ders kitabındaki metinlerin etkinlikleri Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan bütün kazanımları kapsamaktadır. Kazanımların bilişsel düzeylerine bakıldığında en fazla kavrama düzeyinde kazanım vardır. Hatırlama düzeyinde bir kazanıma yer verilmesine rağmen en fazla soru bu kazanımdan sorulmuştur. Analiz etme, uygulama, sentez ve değerlendirme düzeylerinde okuduğunu anlama kazanımlarına yer verilmemiştir. 5. sınıf okuduğunu anlama kazanımları kavrama ve hatırlama bilişsel beceri düzeylerine göre hazırlanmıştır. Üst bilişsel düzeyde sorulara çok az yer verilmiştir.

6.sınıf için Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda toplam 22 kazanım belirlenmiştir. Bilişsel beceri düzeylerine bakıldığında okuduğunu anlama kazanımlarının hatırlama düzeyinde ağırlıkta olduğu görülmektedir. Türkçe ders kitabındaki metinlerin etkinlikleri Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan bütün kazanımları kapsamaktadır. 5. sınıf kazanımları ile 6. sınıf kazanımlarının büyük bir çoğunluğunun ortak olduğu görülmektedir. Oysa sınıf düzeyi arttıkça ortak kazanımın yanında farklı kazanımlara da yer verilerek üst düzey bilişsel becerileri desteklemeli. Kazanımların bilişsel düzeylerine bakıldığında en fazla kavrama düzeyinde kazanım vardır. Hatırlama düzeyinde 1 kazanıma yer verilmesine rağmen en fazla soru bu kazanımdan sorulmuştur. Analiz etme, uygulama, sentez ve değerlendirme düzeylerinde okuduğunu anlama kazanımlarına pek yer verilmemiştir, çok az soru ile değinilmiştir.

7.sınıf için Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda toplam 25 kazanım belirlenmiştir. Bilişsel beceri düzeylerine bakıldığında okuduğunu anlama kazanımlarının kavrama düzeyinde ağırlıkta olduğu görülmektedir. Türkçe ders kitabındaki metinlerin etkinlikleri Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan bütün kazanımları kapsamamaktadır. Etkinliklerde üç kazanıma yönelik sorular sorulmadığı görülmüştür. 7.sınıf kazanımlarında 5-6. sınıf kazanımlarından farklı 5 kazanım bulunmaktadır. Sınıf düzeyi artınca ortak kazanım sayılarında azalma görülüyor ama bu azalmanın yeterli düzeyde olmadığı düşünülüyor. Ortak kazanım sayılarında daha fazla azalma olmalıdır. Sentez basamağında kazanım vardır ama Türkçe ders kitabında bu basamak ile ilgili okuduğunu anlama sorusu sorulmamıştır. Analiz etme, uygulama ve değerlendirme düzeylerinde okuduğunu anlama kazanımlarına yer verilmiştir ama soru sayısı çok azdır.

8.sınıf için Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda toplam 23 kazanım belirlenmiştir. Bilişsel beceri düzeylerine bakıldığında diğer sınıf gruplarında olduğu gibi okuduğunu anlama kazanımlarının kavrama düzeyinde ağırlıkta olduğu görülmektedir. Türkçe ders kitabındaki metinlerin etkinlikleri Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan bütün kazanımları kapsamamaktadır.

Kazanımların bilişsel düzeylerine bakıldığında en fazla kavrama düzeyinde kazanım vardır. Hatırlama düzeyinde 1 kazanıma yer verilmesine rağmen nerdeyse her metinde bu kazanımdan soru sorulmuştur. Değerlendirme düzeyinde okuduğunu anlama kazanımlarına yer verilmemiştir. 8.sınıf kazanımlarından analiz yapma, sentez ve uygulama basamağında az soru sorulmuştur.

Kazanımlara ve bilişsel beceri düzeylerine genel olarak bakıldığında her sınıf düzeyinde hatırlama ve kavrama düzeylerinin ağırlıkta olduğu ve kazanımların çoğunun aynı olduğu görülmektedir. Kazanım sayıları sınıflara göre değişiklik göstermekte ama bilişsel beceri düzeylerinde değişiklik görülmemektedir. Kazanımların hedeflenen becerileri pekiştirmesinin ve alışkanlığa dönüştürmesinin Türkçe Programı'nın olumlu bir yanı olduğu düşünülmüştür. Kazanımlara bakıldığında daha çok alışkanlık hâline dönüştürülme-ye çalışılmıştır. Beceri gelişiminde pekiştirme yer almamaktadır. Yalnızca tek bir beceri üzerinde durması gerçek bir öğrenmeyi gerçekleştirmez. Temel becerilerin kazanılması eğitimin önemli bir parçası olsada çocuğu hayata hazırlamak için yaşamda gerekli olacak bilgi ve beceriyi de kavratmak gerekmektedir. Bu da ancak Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki kazanımların üst düzey bilişsel becerilere uygun olarak hazırlanması ve bu kazanımlara uygun ders kitaplarıyla yapılabilir.

3.2. Okuduğunu Anlama Sorularının Okuma Öncesi, Okuma Sırası ve Okuma Sonrasındaki Etkinliklerinin Kazanımlarına Dair Bulgular

Okuduğunu anlama becerisinin okuma öncesinde, okuma sırasında ve okuma sonrasında kullanılan etkinliklerin metnin okuduğunu anlama faaliyetlerine katkıları, karşılık geldiği kazanımlarla karşılaştırılarak yorumlanmıştır. Kazanımların karşılaştırılması Tablo 1 ve Tablo 2'ye bakılarak yapılmıştır.

Okuma öncesi; ön izleme, tahmin etme ve anahtar kelime kullanımı gibi etkinlikler kullanılmaktadır. Bu etkinlikler dikkate alınarak çocuğun ön bilgileri harekete geçirilmektedir. Bu etkinlikler “görselden ve başlıktan hareketle okuyacağı metnin konusunu tahmin eder” kazanımına karşılık gelmektedir. Metnin resimleri ve başlığı bize içerisinde ne anlatıldığına dair ipucu vermektedir. Anahtar kelimeler metnin konusyla birebir bağlantılı olduğu için konuyu tahmin etmemizde, zihnimizde canlandırmamızda, metni daha kısa sürede anlamamızda yardımcı olur. Tabii öğrencinin bu konudaki ön bilgileri oldukça önemlidir. Eğer öğrencinin metnin konusyla ilgili ön bilgileri yeterli değilse metni anlamada zorlanacaktır. Türkçe Dersi Öğretim Programı yapılandırmacı yaklaşıma göre hazırlandığı için bu yaklaşımda ön bilgiler ve yaşantılar yeni öğrenmelerde çok etkilidir. Yapılandırmacı yaklaşım öğrenci merkezlidir. Öğrenci aktif, öğretmen rehberdir.

Bu bilgiler ışığında Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki kazanımları incelediğimizde okuma öncesi etkinliklere çok fazla yer verilmediği görülmektedir. Yaş ve sınıf seviyesi arttıkça okuma öncesi etkinliklerde azalma olduğu görülmüştür.

Okuma sırasında; karşılıklı öğrenme, anlam çıkarma, açıklama, tarama, gözden geçirme gibi etkinlikler kullanılmaktadır. Bu etkinlikler “metnin konusunu ve ana fikrini belirler, metnin hikâye unsurlarını belirler, metinde önemli noktaların vurgulanış biçimlerini kavrar, okudukları ile ilgili çıkarımlarda bulunur, metin türlerini ayırt eder, metinde kullanılan düşünceyi geliştirme yollarını belirler, metindeki gerçek ve kurgusal unsurları ayırt eder” kazanımlarına karşılık gelmektedir. Metnin konusunu doğru olarak belirlemek okuma öncesi etkinliklerle ön bilgileri aktifleştirmekle gerçekleşmektedir. Yazarın anlatmak istediği şey öğrencinin doğru anlamasıyla gerçekleşmektedir. Öğrenci metni doğru anlamak için metni okuyup analiz etmeli daha sonra sentezleyerek bütüne ulaşmalıdır. Bu yolda öğretmen rehberlik yapmalıdır. Öğrencinin bu basamakları gerçekleştirdiği konuyla ilgili örnek vermesi ve kendi kelimeleriyle ifade edebilmesiyle anlaşılabilir. Sınıf seviyelerinde bu kazanımla ilgili artmalar ve azalmalar gerçekleşmiş ama daha çok 5. ve 6. sınıflarda bu kazanıma ağırlık verildiği Tablo 1’de görülmektedir.

Metnin ana fikrini; öğrenci analiz ettiği metinden bir bütün çıkardığında ana fikre ulaşmış olur. Metnin konusunu ve ana fikri bulma kavrama düzeyinde bilişsel bir beceri olarak görünse de metni anlamak için eleştirel düşünme, sorgulama, yaratıcı düşünme gibi üst düzey becerilerinin de etkin olarak kullanılması gerekmektedir. Tablo 1 ve Tablo 2’ye bakıldığında üst düzey becerileri destekleyen bu kazanıma yönelik yeteri kadar etkinlik yapıldığı görülüyor.

Metni anlamlandırmada ilk olarak metindeki unsurların belirlenmesi ve aralarındaki ilişkinin ortaya konulması gerekir. Okuduğunu anlamada hikâye unsurları vazgeçilmezdir. Metni oluştururken bu unsurlar dikkate alınarak oluşturulur. Metin türlerine göre de metindeki olay, kahraman, zaman ve mekân değişmektedir. Bu unsurlar gerçek ve kurgusal (hayali) olabilir. Öğrenciler, hikâye unsurlarını belirlerken yaşamda olabilecek şeylerin gerçek, yaşamda olmayacak şeylerin ise kurgu olduğunu fark edecektir. Böylelikle öğrenci gerçek olaylardan kendisine yarayacak bilgileri öğrenecek ve yeri geldiğinde kullanabilecektir. Bunun yanında yazar duygu ve düşüncelerini hikâye unsurlarıyla anlattığı için metni öğrencinin daha kolay ve tam anlamasına yardımcı olur. Öğrenci metni anlamaya çalışırken metni analiz etmesi gerekir. Metni analiz ederken metindeki olaylar arasında da mantıklı bir bağlantı kurması, eleştirel düşünmesi gerekmektedir. Metnin unsurlarını kendine göre yorumlayan öğrenci metni anlamlandırarak okumadaki amacına ulaşır. Okuma sırasındaki etkinliklere genel anlamda her sınıf düzeyinde yeteri kadar yer verilerek bu alana ilişkin becerilerin kazandırılmaya çalışıldığı görülmektedir.

Okuma sonrasında; özet çıkarma, soru- cevap, sonuç çıkarma, sesli düşünme, tartışma gibi etkinlikler kullanılmaktadır. Bu etkinlikler “okuduklarını özetler, metinle ilgili soruları cevaplar, metinle ilgili sorular sorar, metne uygun başlık/başlıklar belirler, metnin

içeriğini yorumlar, metinler arasında karşılaştırma yapar, okudukları ile ilgili çıkarımlarda bulunur, metin türlerini ayırt eder, metindeki anlatım biçimlerini belirler, metinde kullanılan düşünceyi geliştirme yollarını belirler, metindeki iş ve işlem basamaklarını kavrar” kazanımlarına cevap arar. Belirtilen kazanımlar metni anlamada son basamakları oluşturmaktadır. Metni özetleme önemli bir öğrenme yoludur. Özetleme ile metnin anlaşılması ve hatırlanması kolaylaşır. Öğrenci özetleme yaptığı anda anlamlı okuma, metinde önemli düşünceleri belirleme ve kendi cümleleriyle ifade etmeyi gerçekleştirmiştir. Metni özetleme işlemi analiz etme, değerlendirme ve yeniden yaratma üst düzey becerilerini desteklemektedir. Bir dilin öğretiminde okuma/okuduğunu anlama etkinlikleri üst düzey becerileri desteklemesine rağmen Türkçe ders kitaplarında bu kazanıma ortalama %2 oranında yer verildiği tablolarda görülmektedir.

“Metinle ilişkili soruları cevaplar” kazanımı metnin anlaşılmasında, anlamlandırılmasında ve değerlendirilmesinde önemlidir. Bu kazanım okuma öncesinde, okuma sırasında ve okuma sonrasında gerçekleştirilebilir. Okuma öncesinde metnin konusunu tahmin etmek için sorular sorulabilir, okuma sırasında öğrenci ön bilgilerini ortaya koyarak metni daha iyi anlamlandırabilir. Okuma sonrasında ise metnin anlaşılıp anlaşılmadığını kontrol etmek, metni değerlendirmek için kullanılır. Metne yönelik sorular okuma öncesinden okuma sonrasına kadar ki süreçte öğrencinin derse aktif bir şekilde katılımını sağlayarak metni anlamasını kolaylaştıracaktır. Metinlerde hatırlama ve kavrama becerisinin yanında analiz etme, değerlendirme ve sentez yapabilecekleri açık uçlu sorularda sorulmuştur. Bilgi ve kavrama basamağındaki sorular zihinde olan bilgilerin kullanımını sağlarken analiz etme, sentez ve değerlendirme basamağındaki sorular öğrencilerin bilgileri yapılandırılmalarına yardımcı olur, ezbercilikten uzaklaştırır.

“Metinle ilgili sorular sorar” kazanımı öğrencilerin anlayamadıkları ve akıllarına takılan yerlerle ilgili sorular oluşturmasını sağlar. Bu sorularla öğrenciler metni tam anlayabilecek, akıllarında soru işareti kalmayacak ve metni analiz etmiş olacaklardır. Böylece yaratıcı sorular sorabileceklerdir. Bu kazanıma yönelik etkinliklerin yetersiz kaldığı düşünülmüştür.

Farklı metin türleri öğrencilerin konuya, olaya, düşünceye farklı açılardan bakmasını sağlayabilir. Örneğin öğrenci bilgilendirici bir metni okurken farklı bir bakış açısı, bir hikâye okurken daha farklı bir bakış açısı kazanabilecektir. Bu sayede eleştirel ve yaratıcı düşünebilecektir. 5-6. ve 8. sınıfta bu kazanıma yönelik daha fazla etkinlik yapılmışken 7. sınıfta etkinlik sayısı azalmıştır.

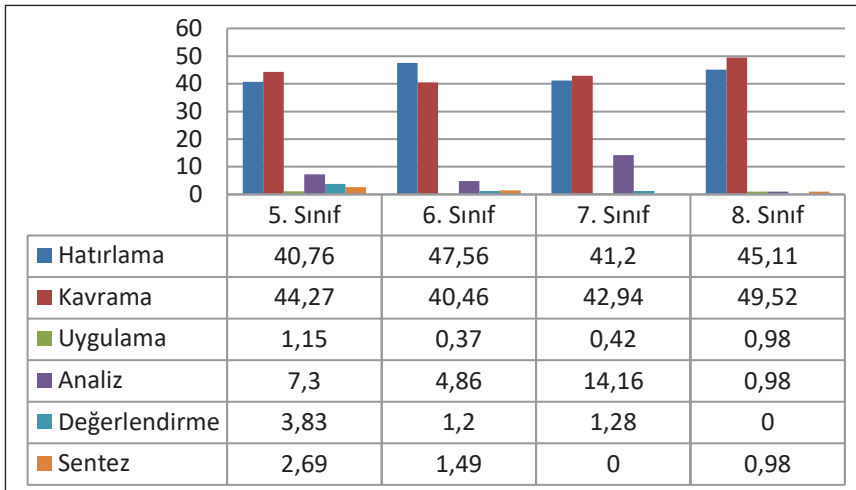
Metinde kullanılan düşünceyi geliştirme yollarını açıklayabilmesi tümevarım, tüm-dengelem metotları ve ön bilgilerini kullanması ile gerçekleşebilir. Öğrenci metinden hareketle düşünceyi geliştirme yollarının ana düşünceye ve anlatıma katkısını inceleyerek değerlendirmeye çalışır. Bu değerlendirme sonuçları sentezlenerek düşünceyi geliştirme yollarının işlevine ulaşacaklardır. Okunan metin ile ilgili analiz ve sentez yapılarak metindeki bilgilerin zihinde yapılandırılması gerçekleşecektir. Tablo 1’e göre analiz ve sentez bilişsel düzeyini destekleyen etkinliklere çok yer verilmediğini söylenebilir.

3.3. Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Değerlendirme Soruları ve Etkinlikleri Öğrencilerin Sınıf ve Yaş Düzeylerine Uygunluğuna Dair Bulgular

Araştırmanın üçüncü alt amacına ilişkin olarak verilerden elde edilen sonuçlar konuyla ilgili alan yazın tarama sonuçlarıyla da desteklenmiştir.

Okuduğunu anlama becerisi doğuştan gelmemektedir. Zamanla yaş ve yaşa bağlı eğitim, deneyim ve bilgi birikimiyle gerçekleşen bir beceri hâline gelir. Öğrencilerin okuduğunu anlama becerisini ilkökulda kazanmaları beklenir. İlkokulda edindikleri bu beceriyi ortaokulda ne kadar geliştirdiklerini tespit etmek için sorulan soruların sınıf düzeylerine göre içerik ve beceri yönünden farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir.

Öğrenciler bilişsel becerilerini içselleştirdikçe ve tecrübe kazandıkça okuduğunu anlama becerileri gelişmektedir. Bu becerilerin geliştirilmesi için her sınıf seviyesinde öğrencilerin farklı zorluk düzeylerinde sorularla karşılaşması sağlanmalı ve kazanımlardaki hedefler daha karmaşık hâle getirilmelidir.

Şekil 1. Okuduğunu anlama sorularının sınıf düzeylerine göre bilişsel beceri dağılımı.

Şekil 1’de görüldüğü üzere sınıf ve yaş düzeyleri artmasına rağmen soruların bilişsel düzeylerinde bir değişiklik gerçekleşmemiştir. Aksine üst düzey becerilerde azalma görülmektedir.

Doğrudan metinde verilen bilgileri kullanarak cevaplayabileceği, hatırlama ve kavrama düzeyinde becerileri içeren soruların sayısında sınıf düzeyi arttıkça bir azalma olmuştur. Aksine üst sınıflara geçtikçe üst düzey bilişsel beceri gerektiren sorularda azalma olduğu görülmektedir. Şekil 1’de bunu çok açık görmekteyiz.

5. sınıf hatırlama düzeyindeki soruların oranı % 40,76'dır. 6. sınıfta bu düzeydeki sorularda azalma beklenirken arttığı ve oranın % 47,56 yükseldiği görülmektedir. 7. (% 41,20) ve 8. (%45,11) sınıflarda bu bilişsel düzeyde azalma beklensede bu beklenti gerçekleşmemiştir.

Kavrama düzeyindeki sorular incelendiğinde de çok fark görmüyoruz. 5. sınıftan (%44,27) sonra düşüş olması beklenirken 6. sınıfta (%40,46) bu gerçekleşmiş ama sonrasında 7. (42,94) ve 8. (49,52) sınıfta tekrar bir artış olduğu görülmüştür. Özellikle 8. sınıfta kavrama basamağında daha az soru sorulması beklenirken en fazla soru bu sınıf ve yaş grubunda sorulduğu görülmüştür.

Üst düzey bilişsel beceri isteyen analiz etme, sentez ve değerlendirme basamağındaki sorularda da sınıf düzeyi arttıkça bir azalma olmuştur. 7. sınıfta (%14,16) analiz basamağında soru sayısı artmıştır ama diğer basamaklarda bu görülmemiştir. Türkçe ders kitaplarındaki sorularda bu özelliği destekleyici soruların yeterli olmadığı anlaşılmaktadır.

Ortaokul dönemine denk gelen 11 yaş ve üzeri çocuklar somut dönemi bitirip soyut döneme başlar. Bu dönemde somut ve soyut biçimde sorulan soruları öğrenciler sistemli bir şekilde çözebilmelidir. 5. sınıf çocuklarında dikkatini toplama süresi, çalışma becerileri, analitik şekilde ezberleme ve eleştirel bakış açısı bu dönemde gelişim göstermektedir (Doğan, 2007).

Sonuç olarak, çocukların aldıkları eğitim ve okul dışı faktörler (TV, internet, eğitici oyuncaklar, görsel ve işitsel materyaller vb.) sayesinde bilişsel becerileri her yıl artmaktadır ama bilişsel becerileri içeren soruların içeriklerinin değişmediği görülmektedir. Türkçe ders kitaplarındaki soruların öğrencilerin yaş ve sınıf düzeylerine uygun olarak hazırlanması önemlidir. Soruların sınıf seviyelerine göre zorlaştırılması, karmaşılaştırılması, üst düzey bilişsel becerileri desteklemesi çocuğu hayata ve ortaöğretime hazırlamaya yardımcı olacaktır.

4. Sonuç ve Tartışma

Ortaokul 5-8. sınıflarda okutulan Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin değerlendirme bölümünde yer alan okuduğunu anlama sorularının öğrencilerin okuduğunu anlama becerilerine katkısını incelediğimiz araştırmamızda aşağıdaki şu sonuçlara ulaşılmıştır.

1. Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda bulunan okuduğunu anlama alt alanına ilişkin kazanımların sayısı sınıf seviyelerine göre farklılıklar göstermektedir. Kazanım sayıları sınıf seviyelerine göre değişmesine rağmen ortak kazanımlar çoğunluktadır. Sınıf seviyelerine göre iki-üç kazanımda farklılık görülmektedir. Kazanımların bilişsel beceri düzeylerine bakıldığında her sınıf seviyesinde hatırlama ve kavrama basamağına ağırlık verildiği; analiz, sentez ve değerlendirme basamaklarına ise yer verilmediği görülmüştür. Kazanımların bilişsel beceri düzeyleri Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda vurgulanan üst bilişsel becerilerine (analiz etme, değerlendirme ve sentez) uygun olmadığı ortaya konulmuş ve analiz, sentez ve değerlendirme basamaklarına daha fazla yer verilmesi

gerekliliği ortaya çıkmıştır. Alan yazını taramasında buna benzer çalışmaların yapıldığı görülmüştür. Bu çalışmalar yapılan çalışmayı destekler mahiyette olup benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmüştür. Çelikkıran (2012), ilköğretimde ikinci kademe Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda belirtilen okuduğunu anlama ile ilgili kazanımların yapılandırmacı yaklaşım açısından değerlendirilmesi üzerine çalışmış ve çalışmada, Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan "okuduğu metni anlama ve çözümleme" kazanımları yapılandırmacı yaklaşımın öğrenme ilkelerine göre değerlendirilmiştir. Yapılan çalışma ile Çelikkıran'ın çalışmasının araştırma yöntemleri benzerdir. İki çalışmada da Türkçe Dersi Öğretim Programı farklı yönleriyle ele alınmıştır ama aynı sonuca varılmıştır.

Yine başka bir çalışma da Esemem (2019) tarafından ortaya konulmuştur. Esemem (2019)'in "Türkçe Dersi Öğretim Programı ve İlkokul Türkçe Ders Kitaplarının Eleştirel Okuma Becerisi Açısından Değerlendirilmesi" isimli çalışmasında 2019 ilkököl Türkçe Dersi Öğretim Programı kazanımları ve ilkököl Türkçe ders kitaplarının okuma metinlerine ait etkinlikler içerisinde eleştirel okuma ölçütlerinin nasıl yer aldığı belirlenmeye çalışılmıştır. Esemem'in çalışması, yapılan çalışma ile karşılaştırıldığında Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda verilen kazanımların Türkçe ders kitaplarının okuduğunu anlama metinlerinin sorularında yer almaması ya da çok az yer almasıyla benzerdir. İki çalışmanın sonucu da Türkçe ders kitaplarında kazanımlara yönelik etkinliklere daha fazla yer verilmesi kanaatine varılmıştır.

2. Türkçe ders kitaplarında bulunan okuduğunu anlama soruları sınıf seviyelerine göre farklılık göstermektedir. Ancak, bu farklılık sınıf seviyesinin artmasına paralel olarak soru sayısının da artması şeklinde değildir. Soru sayılarında farklılaşma sınıf düzeyi arttıkça azalmaktadır. Alt sınıflarda sorulan soru sayısının üst sınıflarda sorulan soru sayılarından fazla olduğunu görüyoruz. Bu bilişsel beceri düzeylerinde de görülmektedir. Sınıf düzeylerinde yukarı doğru çıkıldıkça bilişsel beceri düzeyi azalmaktadır. Kazanımlarda olduğu gibi sorularda da bilişsel beceri düzeyleri hatırlama ve kavrama basamaklarındadır. Çocukların yaş ve gelişim özellikleri dikkate alındığında hatırlama düzeyinde soru sayısının bu kadar fazla olmaması gerekir. Bu açıdan bakıldığında kazanımların bilişsel beceri düzeylerinin sorularla tutarlı olduğu görülmektedir. Bunlar dikkate alındığında sorular öğrencilerin gelişim ve yaş grubunda hedeflenen özelliklere göre hazırlanmadığı görülmektedir.

Özdemir (2011) de "İlköğretim 1-5. Sınıflar Türkçe Ders Kitaplarında Kullanılan Okuduğunu Anlama Sorularının İncelenmesi" isimli çalışması yapılan çalışma ile benzer şekilde ders kitaplarında yer alan okuduğunu anlama sorularını incelemiştir. Bu çalışmada ayrıca 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki kazanımların etkinliklerle ilişkisine bakılmıştır. İki çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

3.12 yaş ve üzeri dönemdeki çocuklar soyut düşünceye ulaşır ve bunun sonucunda analitik düşünme yeteneği kazanır. Soyut kavramlar anlaşılır, soyut düşünce analiz edilir, değerlendirilir ve sentezlenir (Deniz, 2016). Soyut dönemde mantıklarını kullanarak olay ve olgulara farklı açılardan bakmaya çalışırlar. Soyut olarak deneyimlerini özetleyebilirler

yani olayları zihinlerinde yapılandırarak okuduğunu anlamayı kolaylaştırırlar (Barth ve Demirtaş, 1997). Sınıf seviyesi arttıkça çocuklar, materyalleri ve tekrar stratejilerini kullanarak uzun süre dikkat sürelerini ve çalışma sürelerini arttırabilmektedir (Wood, 1998). Bu nedenle 11-14 yaş döneminde öğrenciler düşünmeye yönlendirilmelidir. Böylelikle bilişleri hızlanmaktadır. Bu dönemde düşünmeye değil ezbere yönlendirilirse öğrenci, önemli bir kapasitesini hayatı boyu kaybetmektedir (Tekeli, 2002). Bundan dolayı öğrencilerin üst düzey becerilerini arttıracak sorular hazırlanmalıdır. Sınıf seviyesi artkça öğrencilerin çözümlemeye yönelik sorular çözmesi önemlidir. Çünkü somut dönemi bitirip soyut döneme başlayan öğrencilerin bu dönemi destekleyecek sorularla karşılaşması sağlanmalıdır. Ama yapılan çalışmada Türkçe ders kitaplarındaki soruların üst düzey bilişsel becerileri arttırmaya yönelik olmadığı tespit edilmiştir.

4. Türkçe ders kitabındaki metinlerin okuma öncesi, okuma sırası ve okuma sonrasında etkinliklerini kazanımlara göre değerlendirdiğimizde etkinliklerin kazanımlarla uyumlu olduğu görülmektedir. Yapılandırmacı programa göre değerlendirdiğimizde ise bilişsel düzeyi kavrama basamağında olan kazanımların detayına inildiğinde üst bilişsel özellikleri örtük olarak karşıladığı görülmüştür.

5. Öneriler

Sonuçlardan hareketle şu önerilerde bulunulabilir:

1. Okuduğunu anlama çocukların akademik öğrenmelerinin temelini oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu beceriyi destekleyen kazanımlarla okuma becerisine önem verilmelidir.
2. Türkçe ders kitabındaki etkinlik soruları üst düzey bilişsel becerileri ölçmeye yönelik hazırlanarak çocukların okuduğunu anlama becerilerinin gelişimine katkı sağlanabilir.
3. Sorular ezbercilikten uzak, akıl yürütmeye uygun olması ve öğrencilerin okuyup anladığını gösterecek ya da ölçecek nitelikte hazırlanması gerektiği söylenebilir.
4. Türkçe ders kitaplarının etkinlikler bölümünde yer alan okuduğunu anlama soruları, bilişsel beceri basamaklarının tümünü kapsayacak şekilde hazırlanabilir.
5. Sorular, bireysel farklılıkları dikkate alarak hazırlanabilir.
6. Farklı metin türleri öğrencilerin konuya, olaya, düşünceye farklı açılardan bakmasını sağlayabilir. Ortaokul Türkçe ders kitaplarında bu kazanıma yönelik etkinlik sayısının artırılması gerektiği ifade edilebilir.
7. Ders kitaplarında öğrencilerin kolaylıkla cevaplayabileceği tek düze sorular yerine öğrencilerin üst düzey düşünme becerilerini geliştirecek sorular olabilir.
8. Ders kitaplarındaki metin sonu sorular, metinden anlam çıkarmaya dayanan, metinde yer alan ya da öğrencilerin kendi ön bilgilerine dayanan sorular sorulabilir.
9. Metin sonu sorular öğrencilere okuduklarından neler anladıkları konusunda kendilerini sorgulamaya yöneltebilir.

Kaynakça

- Barth, J.L. ve Demirtaş, A. (1997). *İlköğretim sosyal bilgiler öğretimi*. Ankara: YÖK/ Dünya Bankası Milli Eğitim Geliştirme Projesi Hizmet Öncesi Öğretmen Eğitimi Yayınları.
- Bingölbali, E. ve Özmantar, M.F. (2009). *İlköğretimde karşılaşılan matematiksel zorluklar ve çözüm önerileri. Etkinlik tasarımı ve temel tasarım prensipleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Brown, H.D.(2001). *Teaching By Principles: An İnteractive Approach to Language Pedagogy*. New York: Longman.
- Carrell, P.L. (1988). *Interactive text processing: İmplications for ESL/ second language reading clasroom*. P.L. Carrell, J. Devine ve D.E. Eskey, *Interactive approa chesto secand language reading* (239- 259). New York: Cambridge University Press.
- Chall, J.S. (1991). *Stages of reading development*. New York: Mc Graw- Hill, 293 pages.
- Çelikkıran, B. (2012). *İlköğretim ikinci kademe Türkçe dersi öğretim programında belirlenen okuduğunu anlama ile ilgili kazanımların yapılandırmacı yaklaşım açısından değerlendirilmesi*. (Yüksek lisans tezi), Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı.
- Demirel, Ö. ve Şahinel, M. (2006). *Türkçe ve sınıf öğretmenleri için Türkçe öğretimi*. (7. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Deniz, E. (Ed.) (2006). *Eğitim psikolojisi*. Ankara: Maya Yayınları.
- Doğan, Y.(2007). *İlköğretim çağındaki 10-14 yaş grubu öğrencilerin gelişim özellikleri*. U.Ü.Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8(1), 2-13
- Esemen, A. (2020). *2019 Türkçe öğretim programı ve ilkokul Türkçe ders kitaplarının eleştirel okuma becerisi açısından değerlendirilmesi*. (Yüksek lisans tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi.
- Fountas, I.C. ve Pinnell, G.S. (2006). *Teaching for comprehending and fluency, K-8; thinking, talking and writing about reading*, Portsmouth, NH: Heinemann
- Gözütok, D., Akgün, Ö. E ve Karacaoğlu, C. (Kasım 2005). *İlköğretim programlarının öğretmen yeterlilikleri açısından değerlendirilmesi*. Yeni ilköğretim programlarını değerlendirme sempozyumu Kayseri'de sunuldu.
- Grabe, W. ve Stoller, L. F. (2002). *Teaching and resear ching reading*. New York: Published By Pearson Education.
- Gunning, T. G. (2003). *Creating literacyin struetion forall children* (4. Baskı). Baston: Allynand Bacon.
- Güneş, F. (2017). *Türkçe öğretimi yaklaşımlar ve modeller* (5.Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

- Hee, S. (2005). *Activity based teaching foreffective learning*. Evani Venkata Anantha Lakshmi Lecturer.
- Hyland, K. (1990). Purpase and strategy: teachin gextensive reading skills. English Teaching Forum.
- İlköğretim Türkçe Dersi. 6-8. sınıflar öğretim programı ve kılavuzu. <https://www.meb.gov.tr> adresinden 26 Nisan 2020’de alınmıştır.
- İlköğretim Türkçe Dersi. *İlköğretim Türkçe dersi öğretim programı*. <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/20195716392253-02> adresinden 26 Nisan 2020’de alınmıştır.
- Karakaş, M. (2002). *The effects of reading activites an ELT trainee teachers’ comprehension of short stories*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Çanakkale: On Sekiz Mart Üniversitesi.
- Nunan, D. (1999). *Second language teachin gand learning*. Boston: Heinle& Heinle Publishers.
- Özdemir, B. (2011). *İlköğretim 1-5. sınıflar Türkçe ders kitaplarında kullanılan okuduğunu anlama sorularının incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ölçme ve Değerlendirme Anabilim Dalı Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme Programı.
- Razı, S. (2007). *Okuma becerisi öğretimi ve değerlendirilmesi*. İstanbul: Kriter Yayınları.
- Sever, S. Kaya, Z. ve Aslan, C. (2006). *Etkinliklerle Türkçe öğretimi*. İstanbul: Morpa yayınları.
- Tekeli, İ. (2002). *Yaratıcı ve çağdaş bir tarih eğitimi için Türkiye’de ilk ve orta öğrenim düzeyinde tarih öğretiminin yeniden yapılandırılması konulu 2-3 Aralık 2000 tarihli sempozyum bildirisi*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Ur, P. (1996). *A Course in language teaching*. Cambridge: Cambirdge University Press.
- Wood, D. (1998). *How children thin kand learn*. U.K. :The Social Contets of Cognitive Development Second Edition, Blackwel Publishers.
- Yaşar, Ş., Sözer, E. ve Gültekin, M. (2000). *İlköğretimde öğretme- öğrenme süreci ve öğretmenin rolü*. VIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi Bilimsel Çalışmalar I’de Trabzon Karadeniz Teknik Üniversitesi’de sunuldu.

EK 1: İncelenen Türkçe Ders Kitapları

Kitabın Seslendiği Düzyer (Sınıf)	Kitabın Adı	Yazar/Yazarlar	Yaymevi	Yayın Yılı
5.Sınıf	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe Ders Kitabı	Şule Çapraz Baran Elif Diren	Anıttepe Yayincılık	2019
6.Sınıf	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe Ders kitabı	Tuncay Demirel	Ekoyay Yayincılık	2018
7.Sınıf	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe Ders Kitabı	Hilal Erkal Mehmet Erkal	Özgün Yayincılık	2019
8.Sınıf	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe Ders Kitabı	Hilal Eseliođlu Sıdika Set Ayşe Yücel	Bilnet Maatbacılık ve Yayincılık	2019